

Autoreferat

1. Imię i Nazwisko: **Cezary Kalita**

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej:

- Tytuł zawodowy magistra filozofii uzyskany na Wydziale Filozofii i Socjologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie w dniu 02.10.1991; kierunek: filozofia, specjalność: nauczycielska; tytuł pracy magisterskiej: *Problem metafizyki w myśli Martina Heideggera* (promotor: prof. dr hab. A. Zachariasz – Zakład Filozofii Współczesnej).
- Stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie filozofii nadany przez Wydział Filozofii i Socjologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie w dniu 05.11.2003; tytuł rozprawy doktorskiej: *Idea wolności w filozofii siedemnastego wieku* (promotor: prof. dr hab. Z.J. Czarnecki – Zakład Historii Filozofii Nowożytnej, recenzenci: prof. dr hab. M. Szulakiewicz, dr hab. H. Jakuszko, prof. nadzw. UMCS).

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych:

- od 03/2016: st. wykładowca w Pracowni Filozofii Wojny, Zakład Obronności Państwa, Instytut Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa Wydziału Humanistycznego, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach;
- 03/2004 - 02/2016: adiunkt w Zakładzie Współczesnej Myśli Politycznej, Katedra Historii Myśli Politycznej, Instytut Nauk Społecznych

i Bezpieczeństwa Wydziału Humanistycznego, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach;

- 09/2004 - 07/2014: st. wykładowca w Instytucie Pedagogiki Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej (II etat) – zastępca kierownika Zakładu Pedagogiki Społecznej;
- 02/1998 - 02/2004: asystent w Katedrze Filozofii i Socjologii, Instytut Nauk Społecznych Wydziału Humanistycznego Akademii Podlaskiej w Siedlcach;
- 02/1991 - 09/1991: staż asystencki w Zakładzie Filozofii Nowożytnej Wydziału Filozofii i Socjologii UMCS pod kierownictwem prof. Z. Czarneckiego.

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.):

a) tytuł osiągnięcia naukowego:

monografia: *Wspólnota versus Społeczeństwo. Spór na temat istoty i funkcji wspólnoty oraz społeczeństwa z perspektywy filozofii społecznej*

b) (autor/autorzy, tytuł/tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa)
Cezary Kalita, *Wspólnota versus Społeczeństwo. Spór na temat istoty i funkcji wspólnoty oraz społeczeństwa z perspektywy filozofii społecznej*, Siedlce: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego 2018, ss. 375 – recenzenci wydawniczy: dr hab. Andrzej Ostrowski, dr hab. Adam Bobryk

c) omówienie celu naukowego ww. pracy i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania:

Przedkładana rozprawa habilitacyjna mieści się w zakresie filozofii społecznej i obejmuje aspekty ontologii, epistemologii i etyki kolektywnego bytu (zbiorowość) oraz jego przejawów jakimi są wspólnoty i społeczeństwo. Monografia stanowi krytyczną analizę wybranych poglądów filozoficznych na temat funkcji i istoty

wspólnoty oraz społeczeństwa i dotyczy przedstawicieli filozofii nowożytnej i współczesnej (z wprowadzeniem do problematyki zagadnień obecnych w filozofii starożytnej). Celem jest jednoznaczne rozróżnienie dystynkcji znaczeniowych dotyczących terminów „wspólnota” i „społeczeństwo” oraz wskazanie procesów przekształcania się (ewolucji, rewolucji, zaniku) wspólnot i społeczeństwa. Wybór myślicieli do analizy tej problematyki nie jest arbitralny, chociaż ahistoryczny. Idee dotyczące tej tematyki były często inspirujące, ale też niektóre z nich ulegały zapomnieniu (Plessner, Hess). Niemniej jednak raz zaistniałe mogą oddziaływać w różnym czasie i miejscu (to założenie metodologiczne nawiązujące do „idei *Zombie*” Baumana, metaforycznie ilustrujące „życie” pozornie martwych idei).

Monografia obejmuje również „pogranicze” filozofii i socjologii z elementami ekonomii, polityki, antropologii, co przy analizach dokonywanych na gruncie filozofii społecznej jest zjawiskiem nieuniknionym. Myśliciele, którym są poświęcone poszczególne rozdziały sami określali się przede wszystkim jako filozofowie, chociaż większość z nich przeszła do historii innych nauk, tj. socjologii (Tönnies, Plessner, Bauman, Marks, Etzioni), ekonomii (Smith, Marks), politologii (Hobbes, Hess, Putnam, Etzioni).

Sam problem relacji wspólnoty i społeczeństwa jest fundamentalnym zagadnieniem, którego rozstrzygnięcie warunkuje zarówno wizję polityczną, jak i działania nad zachowaniem *status quo* (wspólnota) lub przemianami (społeczeństwo) zbiorowości. Te pojęcia są często traktowane jako synonimy, jednak ich różnica ma charakter dychotomiczny (antytetyczny). Definiując wspólnotę i społeczeństwo zastosowałem podział zupełny, w którym obie kategorie wykluczają się na zasadzie sprzeczności. Przy czym wspólnot jest wiele (wykluczają się na zasadzie przeciwieństwa), a społeczeństwo jest jedno i jest dopełnieniem do klasy uniwersalnej (zbiorowość) – zostało to zilustrowane graficznie za pomocą rys. 1 w omawianej książce (s. 82). Takie umiejscowienie problematyki umożliwia, przy zachowaniu podziału dychotomicznego, definiowanie zarówno istoty wspólnoty, jak i społeczeństwa, aczkolwiek jest tu już zawarta odpowiedź, że wspólnota będzie niewspółmiernie bardziej określona niż społeczeństwo.

Przemiany życia zbiorowego są faktem, a zadaniem filozofów jest ich zrozumienie, ale i „prowokowanie intelektualne” do dalszych zmian. Jednak jak pokazują podjęte analizy, poznanie istoty wspólnoty jest znacznie prostsze niż społeczeństwa, którego nieokreśloność domaga się badania (np.: socjologia, filozofia społeczna), podczas gdy wspólnotę można opisać (np.: antropologia, historia). Stawiam tezę, że socjologia powstała jako nauka w wyniku dostrzeżenia kryzysu

wspólnoty, który nastąpił wraz z rozwojem kapitalizmu pod koniec XIX wieku (co może być już dzisiaj stwierdzeniem trywialnym), ale też powstanie socjologii i ukonstytuowanie się obiektu badań jakim było społeczeństwo, doprowadziło – wbrew intencjom twórców tej nauki – do przyspieszenia kryzysu wspólnoty, a tym samym zwiększenia intensywności przemian życia zbiorowego. Socjologia zamiast remedium na kryzys wspólnoty, stała się jego przyczyną i pogłębiła dalszy jej kryzys.

Książka składa się z trzech części i dziesięciu rozdziałów. Pierwsza część obejmuje założenia metodologiczne i wyznacza tło historyczne procesu rozważań nad wspólnotą i społeczeństwem. Druga część to interpretacje poglądów na wspólnotę i społeczeństwo intencjonalnie dobranych myślicieli obecnych w historii filozofii, ale też często uważanych również za prekursorów nauk społecznych, głównie socjologii. Trzecia część to próba rekapitulacji i autorska propozycja (w dużym stopniu już zawarta w części drugiej) postrzegania zjawisk życia zbiorowego w optyce filozofii społecznej, m.in. z odniesieniem do normatywnej tezy prymatu społeczeństwa nad wspólnotą.

W pierwszym rozdziale *Metoda filozofii społecznej* przedstawione są ogólne rozważania na temat metody filozoficznej i socjologicznej, zastosowanej w prezentowanej analizie wspólnoty i społeczeństwa. Przede wszystkim jest ukazana propozycja zmiany paradygmatu myślenia o „układach zbiorowości ludzkiej”, czyli myślenia nie w kategoriach politycznych, ale w kategoriach społecznych. Następuje wyraźne rozróżnienie filozofii politycznej i filozofii społecznej, z *explicite* wyrażoną „nadzieją”, że ta ostatnia może wnieść twórczy wkład w dalszy rozwój teorii życia zbiorowego. Temu zadaniu (postulatowi) służyć ma przede wszystkim ustalenie porządku terminologicznego i ograniczenie chaosu w posługiwaniu się pojęciami „wspólnota” oraz „społeczeństwo”, jak też nadrzędnym w stosunku do nich terminem „zbiorowość” (w całej książce starałem się unikać – poza utartymi związkami frazeologicznymi – przymiotnika „społeczny”, ze względu na jego skojarzenia ze „społeczeństwem”). Dlatego też przyjęto dychotomiczny model poznawczy (uwzględniając szereg zastrzeżeń tego podziału), aby lepiej wyartykułować cechy konstytutywne zarówno wspólnoty, jak i społeczeństwa oraz zadanie ciągłej reinterpretacji (aktualizacji) historii w tym filozofii i nauk społecznych.

Drugi rozdział *Tło historyczne rozważań nad wspólnotą i społeczeństwem* wyznacza główne dychotomie rozumienia wspólnoty i społeczeństwa w starożytności (Platon – Arystoteles), czyli ustala historyczne, i co najważniejsze fundamentalne, tło sporu, bez którego uwzględnienia nie byłibyśmy w stanie współcześnie zrozumieć pytań o istotę i znaczenie wspólnoty i społeczeństwa. Pada tu elementarne pytanie

filozofii społecznej: „dlaczego ludzie są razem?”. Stawiana jest też wstępna teza w odpowiedzi na nie, że zwolennik wspólnoty (Arystoteles), będzie wskazywał na naturalność bycia razem, a dający prymat myśleniu o zbiorowości w kategoriach społeczeństwa (Platon), będzie podkreślał funkcjonalność życia zbiorowego. Tło historyczne sporu o przyczynę „bycia razem” pokazuje też jak złożone jest to zjawisko i jak trudno bez popadania w nadmierne uproszczenia, jest je jednoznacznie analizować i kategoryzować w ramach podziału dychotomicznego.

Ustalenie relacji między filozofią i socjologią, jak również implikacji logicznych takiego rozgraniczenia metodologicznego, daje perspektywę poznawczą i uzasadnia przyjęty porządek badawczy. Uwzględnienie zagadnienia wspólnoty i społeczeństwa w starożytności wskaże również na ograniczenia cywilizacyjne, w których się poruszamy. Mając taką właśnie przeszłość za punkt wyjścia (i dojścia w jakimś sensie), ciągle jesteśmy dłużnikami Platona i Arystotelesa, jak również ich interpretatorów. Odwołanie się do tego porządku powinno uświadomić, że możliwości ilościowe i jakościowe „wytwarzania” teorii politycznych są w dużym stopniu ograniczone, co do kreacji oryginalnych idei w tym zakresie. To zapowiedź nadejścia prymatu teorii społecznych i w jakimś stopniu akceptacja idei końca historii filozofii politycznej Francisa Fukuyamy – elementarna potrzeba „uznania” – homerycki i platoński *thymos* – może się realizować w formach porządku społecznego, a nie tylko politycznego (ta teza *implicite* przebrzmiewa przez całą książkę).

W części drugiej *Teoretycy problematyki wspólnoty i społeczeństwa* zostały przedstawione koncepcje rozumienia wspólnoty i społeczeństwa przez myślicieli z różnych okresów historycznych od XVII do XX wieku wraz z odniesieniami do współczesnych dyskusji. Nie został zachowany porządek chronologiczny, gdyż idee „niekoniecznie” rozwijają się w sposób linearny. Standard terminologiczny w dużym stopniu wyznacza Ferdinand Tönnies (rozdział trzeci). To jego aparat pojęciowy (jak również kłopoty z tą terminologią) ułatwiają wstępne rozważania tego zagadnienia, zarówno w odniesieniu do propozycji teoretycznych myślicieli wcześniejszych, jak chociażby Adam Smith, ale też i późniejszych, jak Robert Putnam. To nie jest „rozwój myślicieli”, to postęp idei, która przetwarza całą dostępną jej przeszłość i teraźniejszość, stąd tego typu „przeskoki” chronologiczne. Nie chodzi tutaj o porządek linearny, ale – parafrazując *dictum* Simmla – o zrozumienie.

Ferdinand Tönnies wprowadził do obiegu nauk dwa podstawowe terminy *Gemeinschaft* i *Gesellschaft*, które zyskały status haseł encyklopedycznych i to w swoim oryginalnym brzmieniu. Nie są to tylko pojęcia, które wyrażają nazwy określające wspólnotę i stowarzyszenie/społeczeństwo. Są one czymś więcej –

kategoriami poznawczymi – stąd problemy związane z ich interpretacją, a szczególnie *Gesellschaft*. Ale Tönnies stawia też problem zasadniczy dla przemian życia zbiorowego, jak się ono przekształca: czy wspólnota z czasem staje się społeczeństwem, czy też są to formy alternatywne wobec siebie? Może autor *Gemeinschaft und Gesellschaft* jest najbardziej „archaicznym” myślicielem spośród prezentowanych w mojej książce, ale jest też najbardziej inspirującym, o czym może świadczyć jego wysoka „cytowalność” przez filozofów i socjologów, zajmujących się tematyką wspólnoty i społeczeństwa (obok Roberta Putnama, Émile’a Durkheima i Howarda Rheingolda – tego ostatniego z całą pewnością nie można nazwać „archaicznym”). Wynika z tego to, że jesteśmy dalej skazani na egzegezę jego poglądów (w zasadzie jednej książki), ale traktując ją jako inspirację, a nie dogmatyczne rozstrzygnięcie zagadnień zbiorowości, co może być i jest twórcze (np.: Žižek, Nisbett).

Adam Smith (rozdział czwarty) uświadamia nam, jak dużą rolę odgrywa ekonomizacja życia zbiorowego. Ale przede wszystkim próbuje wykazać fundamentalne znaczenie budowania więzi wspólnotowych w oparciu o podstawy moralne, kształtowane przez uczucie sympatii. Jednak duże organizacje życia zbiorowego potrzebują dla swojego trwania czegoś mniej zmiennego niż „kaprysy moralności”, co otwiera pole do analiz ekonomicznych. Etyka jest fundamentem tych relacji, o czym często współcześnie zapominamy. Interpretatorzy Smitha mają problem z tzw. podwójnym standardem podstaw moralnych działań ludzkich, tj. z uczuciem sympatii oraz „egoistyczną chciwością”. Przedstawiona interpretacja jego poglądów rozwiązuje ten dylemat, odnosząc zagadnienie sympatii do elementu konstytuującego wspólnotę, a egoizm do bardziej złożonej formy organizacji zbiorowości jakim jest społeczeństwo. Stawiam tezę, że figurą poznawczą, umożliwiającą przekształcenie moralności w etykę, jest kategoria „bezsronnego obserwatora”, co później wykorzysta John Rawls w teorii „zasłony niewiedzy”. To pozorne zjawisko „dwóch Smithów” jest wynikiem ujęcia przez niego szerokiego rozwoju życia zbiorowego w tych dwóch alternatywnych formach. Smith jest bardzo spójnym myślicielem, realizującym charakterystyczne dla tradycji szkockiej edukacji przejawiającej się dyplomem PPE, czyli *Philosophy, Politics i Economics*, co też wyznaczało jego porządek rozwoju teorii – od moralności poprzez ekonomię do polityki (od wspólnoty do skomplikowanego społeczeństwa).

Helmuth Plessner (rozdział piąty) ukazuje jedno z największych zagrożeń związanych z ekspansją wspólnoty, tj. radykalizm wspólnotowy (on sam używa pojęcia „radykalizm społeczny”), który wyznacza konieczność podporządkowywania

przestrzeni życia zbiorowego roszczeniom wspólnoty, czy wręcz jej zawłaszczania. Wspólnota potrafi w swoim totalizmie zneutralizować wszystko to, co nie ma jej atrybutów do „niebytu”, czy „bytu przezroczystego”, a więc takiego, który nie ma żadnych właściwości i może (musi) być polem ekspansji właśnie tej „jedynej” wspólnoty.

Idee Plessnera uległy zapomnieniu, być może dlatego, że rzeczywistość historyczna okazała się bardziej dramatyczna niż teorie filozoficzne. Dokonuję ich reaktywacji, przekraczając tezy samego Plessnera, który był tak naprawdę propagatorem wspólnoty, czynię go prekursorem obrońców społeczeństwa. Plessner był zakorzeniony w myśleniu wspólnotowym (wspólnota krwi, wspólnota sprawy), co uzmysławia, jak trudno jest wyzwolić się z tego paradygmatu. Teza o ontologicznym, ale też epistemologicznym primacie wspólnoty jest silnie ugruntowana w naszej świadomości. Jej przekroczenie jest jednak konieczne, aby mógł nastąpić dalszy rozwój zbiorowości, nawet gdyby to następowało tylko na poziomie indywidualnym, stąd konieczność rozwijania „etyki taktu”, czy dowartościowanie „cnoty odosobnienia”. Również zwracam uwagę i staram się wyciągnąć daleko idące wnioski z tezy Plessnera, że we wspólnocie „nie musimy mieć już żadnych tajemnic”. Ta obietnica i radykalizm wspólnotowy to jednocześnie największe „atuty” wspólnoty, ale też największe zagrożenia dla bytu zbiorowego, jakim jest społeczeństwo.

Emancypacji podmiotu, ale jako „gatunku ludzkiego” dokonuje Karol Marks (rozdział szósty), powodując tym samym upodmiotowienie przestrzeni życia zbiorowego, co jest zapowiedzią „nowoczesnego” społeczeństwa, które – paradoksalnie – jest powrotem do idei wspólnoty. Ludzkość swoje dzieje zaczynała jako wspólnota, aby przekształcić się w społeczeństwo, jednak tylko po to, aby w sposób świadomy wyzwolić swoją gatunkową istotę, co w końcu znajdzie wyraz w „autentycznej wspólnocie”, prawdziwym „królestwie wolności”. Walka z irracjonalnym rynkiem stanie się polem bitwy – używając terminologii teorii konfliktu – zarówno dla Marksa, jak i Moseesa Hessa, w której głównym „wrogiem” i przyczyną zła stanie się pieniądz, a podstawowym postulatem będzie jego eliminacja z życia zbiorowości (wspólnoty). Zasadnicza teza tego rozdziału sprowadza się do tego, że zwolennicy wspólnoty, będą starali się ograniczyć czynniki ilościowe (pieniądz) w relacjach „pośredniczących” między ludźmi na rzecz relacji jakościowych, a zwolennicy społeczeństwa, „doceniają” pieniądz jako formalny czynnik silnie konsolidujący zbiorowość.

Thomas Hobbes (rozdział siódmy) już w XVII wieku starał się odnaleźć remedium na kruchość stosunków występujących w zbiorowości, a wynikających z totalnego braku zaufania. Tym gwarantem ma być państwo, czyli twór o charakterze politycznym. Współcześnie Robert Putnam odpowie alternatywnie na problem zaufania, wskazując na szansę wyjścia z impasu braku zaufania w rozwijaniu kompetencji nie tyle politycznych, co społecznych. Funkcjonalność danych społeczeństw w dużym stopniu zależy od tego, czy dają one prymat w swoim paradygmacie myślenia o rzeczywistości życia zbiorowego myśleniu wspólnotowemu czy społecznemu. Krótko mówiąc, czy są wspólnotą, czy społeczeństwem. A to warunkuje zarówno ich porażki, jak i sukcesy. Remedium na brak zaufania zatem może mieć charakter polityczny (państwo) lub społeczny (wspólnota, społeczeństwo). Koszty braku zaufania, jak pokazują to w eksperymentach myślowych „pasażera na gapę” i „spotkania w stanie natury”, są zbyt duże, aby można było ten problem ignorować. „Zaufanie” – czego uświadomienie było celem moich rozważań – staje się podstawową kategorią bezpieczeństwa, co można konkluzywnie ująć: wojny wybuchają, ponieważ nie ufamy innym, ale ich zakończenie to nie wygrana militarna, ale powrót zaufania.

Zygmunt Bauman (rozdział ósmy) umieści wspólnotę w perspektywie niepewności życia zbiorowego, szukając „nadziei” na wyjście z tego stanu permanentnej niestabilności. Dostrzeże efemeryczność wspólnoty, której podważenie *status quo* jest już zawarte w możliwości zaistnienia hipotetycznej alternatywy (informacji) dla tejże wspólnoty. To nietrwałość wspólnot i jednocześnie pragnienie ich trwałości wyznaczają mechanizmy zmienności świata, w której funkcjonują zbiorowości. Informacja i jej technicznie swobodny przepływ staje się „zabójcza” dla wspólnoty. Stawiam tezę, że dylemat potrzeby bliskości (wspólnota) i potrzeby oddalenia (społeczeństwo), może być rozstrzygnięty, a na pewno uzyskać rozwiązanie, chociażby dzięki rozwojowi mediów społecznościowych (relacje są dość bliskie, ale i bezpiecznie mogą być przerwane). Powyższy dylemat można próbować, jak to pokazuje Bauman, rozwiązać też na inne sposoby (dobrowolne getto, kontrola synoptyczna, estetyzacja relacji społecznych).

Amitai Etzioni i ruch komunitariański (rozdział dziewiąty) wierzy w ontologiczną pierwotność wspólnoty i jej podstawowy wpływ na życie jednostki. Responsywne wspólnoty są celem, który zrealizowany umożliwi poprawę jakości życia zbiorowego. Ostatecznym celem jest jednak wspólnota wspólnot, jako forma wyrazu życia jednostkowego. To wspólnoty nas określają i tylko one mogą wypełnić treścią swoje „założenia”. Rola wspólnoty w zadaniu kształtowania się jednostek

pozostaje bezsporna. Jednak nie tylko wspólnota może ekskluzywnie realizować to zadanie. Alternatywą dla niej jest społeczeństwo, które również może być responsywne. Stawiam postulat, odwracając perspektywę komunitariańską, aby naszym celem nie tyle było budowanie responsywnej wspólnoty, co „responsywnego społeczeństwa”, które bardziej może być wyczulone na zróżnicowane potrzeby swoich członków.

Poruszając się wokół tych myślicieli, została wypracowana autorska koncepcja na temat tych wszystkich dylematów, związanych ze wspólnotą i społeczeństwem (część trzecia, rozdział dziesiąty). Ujawnia się ona już w reinterpretacji poglądów innych myślicieli. Biorąc pod uwagę argumenty komunitarian (szczególnie Michaela Sandela) na temat fundamentalnej roli i znaczenia wspólnoty dla powstania człowieka społecznego, trudno jest je zignorować. Warto jednak rozważyć tezę, że celem nie jest budowanie jakiejś doskonałej wspólnoty, chociaż wielu czuje taką „pokusę”, zwłaszcza że jak pokazują dokonane analizy, wspólnota ma bardzo wiele do zaoferowania. Celem może być budowanie (w wersji umiarkowanej: wzmacnianie) społeczeństwa, a wspólnota jest tylko narzędziem, dzięki któremu to zadanie staje się prostsze (w takim „duchu” można interpretować intencje budowania społeczeństwa w teorii Tönniesa). Wspólnota to coś, co należy odrzucić (nie wyrzucić!) tak, aby przekroczyć jej granice, poza którymi jest być może „mityczne” społeczeństwo. Wspólnota jest konieczna do ukształtowania się człowieka (ontologiczny i epistemologiczny prymat wspólnoty nad społeczeństwem), ale głównym zadaniem powinno być jej przekroczenie. Celem jest – postulat normatywny – społeczeństwo (jako byt), a nie – wbrew Marksowi i Etzioniemu – „rozszerzenie” wspólnoty. Państwo, w swojej podstawowej funkcji, musi stać na straży tego zadania, ma chronić przed nadmiernym roszczeniem wspólnoty czy wspólnot do „monopolistycznej ekskluzywności”.

W dużym stopniu wysiłek intelektualny przeprowadzonych rozważań, sprowadza się do ukazania możliwości powyższej perspektywy w oparciu o analizy krytyczne wspólnoty i społeczeństwa. To próba dowartościowania społeczeństwa, ale też sposobu jego kształtowania, nie tyle poprzez politykę, a bardziej za pomocą ruchów społecznych. Stąd analizy związane z przesunięciem moralności w kierunku etyki, rozważania dotyczące roli pieniądza w procesach integracyjnych w zbiorowości, czy wreszcie wspólnotowy i społeczny charakter podziału pracy, czy w końcu wyrażona nadzieja na przemianę życia zbiorowego za pomocą tzw. Nowych Ruchów Społecznych. Ważną rolę pełni zaufanie w konsolidacji życia zbiorowego, ale też ciągle przestrzeganie przed radykalizmem wspólnotowym, którego celem jest

zawłaszczanie całej przestrzeni tegoż życia. Wspólnota, która dominuje, generuje procesy wykluczania – to najpoważniejszy zarzut jaki można jej postawić. Trzeba też chronić prawo do tajemnicy, a nie ulegać pokusie komfortu wynikającego z „braku potrzeby posiadania tajemnic”.

Państwo jako twór polityczny ma służyć, czy zabezpieczać interesy zbiorowości, ma pełnić rolę kontrolną. To społeczeństwo kreuje rzeczywistość, państwo działając politycznie wykonuje „tylko” funkcje pomocnicze. Autonomia polityki jest równie niebezpieczna, jak dominująca, hegemoniczna, będąca poza wszelką kontrolą wspólnota religijna, ekonomiczna, etniczna czy też ideologiczna. Trzeba dowartościować myślenie społeczne kosztem myślenia politycznego, które narzuca swoją narrację (często sugerując bezalternatywność dla tego sposobu myślenia), a do którego jesteśmy historycznie przyzwyczajeni. Czas na zmianę nawyków myślowych (postulat) albo chociaż zwiększenie możliwości przyjęcia innych propozycji w rozważaniach o zbiorowości, myślenia w kategoriach publicznych w ramach szeroko rozumianej socjologii, filozofii społecznej, czy tzw. filozofii publicznej.

Cel tej książki zostanie osiągnięty, gdy uda się przesunąć akcenty w myśleniu o życiu zbiorowości. Samo uświadomienie alternatywy innego podejścia do społeczeństwa czy wspólnoty, już podważa dotychczasowe ich sposoby rozumienia. Raz wprowadzonego niepokoju nie da się ignorować. Tak jak zagrożeniem dla spójności wspólnoty jest – na co wskazywał Bauman – sam fakt pojawienia się w jej obrębie świadomości, dotyczącej możliwość istnienia alternatywy dla istniejącego porządku, zapoczątkuje proces burzenia jej fundamentów. Zwrócenie uwagi jest już podważeniem *status quo* aktualnego stanu zbiorowości, a to, wbrew konserwatom, jest początkiem zmiany (rozwoju). Parafrazując Petera Sloterdijka, który dokonał przekształcenia *dictum* Marksa, można skonstatować: filozofowie dotychczas schlebiali wspólnotom, tymczasem chodzi o to, by je prowokować. A prowokacja filozofa, polega też na samym ukazaniu możliwości zaistnienia, nawet jeśli tylko w teorii, alternatywy w organizacji życia zbiorowego.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych (artystycznych).

Na mój opublikowany dorobek składają się w sumie 72 pozycje, w tym:

4 monografie;

3 redakcje zbiorowych monografii tematycznych;

- 13 artykułów w pismach punktowanych, głównie z listy „B” MNiSW;
- 2 artykuły w pismach zagranicznych;
- 27 rozdziałów w monografiach krajowych (prace zbiorowe);
- 13 rozdziałów w monografiach zagranicznych (Austria, Ukraina, Białoruś, Rosja, Słowacja, Bułgaria – głównie w języku angielskim i rosyjskim);
- 10 recenzji książek w pismach punktowanych.

Wydana monografia *Idea wolności w myśli filozoficznej i politycznej siedemnastego wieku* (2007), jest przeredagowaną wersją doktoratu (uzupełnioną o wątki myśli politycznej) i nie zaliczam jej do dorobku podoktorskiego. Ponadto *Zasady pisania licencjackich i magisterskich prac badawczych. Poradnik dla studentów* (2011) są monografią będącą podręcznikiem akademickim, co stanowi raczej dorobek popularyzatorski nauki, jednak o dużym znaczeniu wykorzystania praktycznego przez studentów (kwestie metodologiczne).

Moje zainteresowania badawcze koncentrują się głównie na filozofii i jej różnych dziedzinach, tj. filozofia polityczna i społeczna, historia filozofii, filozofia edukacji i wychowania, filozofia bezpieczeństwa, etyka oraz są uzupełnione w znacznym stopniu przez badania socjologiczne. Jest to spowodowane przede wszystkim dążeniem do rozstrzygnięcia problematyki, która ma znaczenie praktyczne dla funkcjonowania rzeczywistości życia zbiorowego, a dotyczące charakteru relacji jednostki do bytu zbiorowego. Stąd główne tematy moich publikacji: wolność i jej różne aspekty, edukacja i jej uwarunkowania społeczno-kulturowe, etyczne aspekty regulacji życia zbiorowego oraz wspólnota i społeczeństwo jako formy organizacji zbiorowości. Badałem również jako kategorie społeczne różne formy ich przejawu, tj. czas, tajemnica, stereotyp, bezpieczeństwo, turystyka, pokolenia i inne.

Zagadnieniu wolności zostało poświęconych aż 11 publikacji (dodatkowo wspomniana wyżej monografia). Są to głównie prace z zakresu historii filozofii, przede wszystkim filozofii XVII wieku (np.: *Okazjonalizm Geulincxa i Malebranche'a a zagadka wolności* – 2006, *B. Pascal: między wszechmocą Boga a wolnością człowieka* – 2009), ale też konfrontowania zagadnienia wolności z tematyką bezpieczeństwa (*Kondycja wolności we współczesnym świecie* – 2004, *Wolność filozofii a bezpieczeństwo polityki - relacje nadrzędności i podrzędności* – 2015). Próba ukazania podstaw systemu poznania Jana Amosa Komeńskiego wynikającego z idei wolności jest artykuł *Jana Amosa Komeńskiego człowiek jako „wolny użytkownik świata”* (2016). Znaczenie wolności w systemie Kartezjusza i jej dwa różne ujęcia (jansenistyczne i molinistyczne) zostały zaprezentowane w artykule *Idea wolności w filozofii Kartezjusza* (2003), gdzie również ukazano skutki

nieograniczonej wolności podmiotowej i jej znaczenie dla błędu poznawczego jak również moralnego. Uporządkowane zagadnienia wolności w filozofii Hobbesa skonfrontowane z poglądami Roberta Filmera zostały zaprezentowane w artykule *T. Hobbes: wolność działania przeciwstawiona wolności pożądania* (2003). Ciekawą, logiczną interpretacją podstaw metafizyki jest analiza idei wolności u Leibniza (*W.G. Leibniz: czy zasady logiczne mogą być podstawą wolności?* – 2005), gdzie następuje próba połączenia determinizmu wynikającego z zasad logiki (zasady tożsamości) wykluczających wolność i postulatami moralnymi, których wolność jest warunkiem. Problem wolności skonfrontowanej z ideą racjonalności został zaprezentowany w dość obszernym artykule *Relacje rozumu i wolności w filozofii Kartezjusza, Spinozy i Locke'a* (2005), a z zagadnieniami wolności w nauce w artykułach: *Izaak Newtona próba ocalenia wolności Boga w świecie nauki* (2007 – z obszernym streszczeniem w języku angielskim: *Isaac Newton's attempt at saving the freedom of God in the science world*) oraz *Francis Bacon and Limiting the Liberty to Learn* (2009).

Badania nad filozofią polityki obejmują cykl artykułów: *Młodość a sny globalizacji – zmierni polityki, początek zaangażowania społecznego* (2007), *Etnos słowiański a państwo narodowe* (2007), *Jedność idei suwerenności, wolności i tolerancji w filozofii politycznej Johna Locke'a* (2007), *Rządy demokracji czy biurokracji – prorocstwo Sokratesa* (2009), *John Rawls „theory of the justice” as the example of constructing the philosophy of the politics* (2010). Natomiast do publikacji z zakresu filozofii społecznej można zaliczyć: *Чары и прыд. Новая этика индивидуальности* (2011 – *Czary a praca. Nowa etyka oparta na osobowości*), *Społeczeństwo vs. wspólnota. Czy potrzebujemy jeszcze państwa?* (2011), *Konsekwencje zsubiektywizowanej koncepcji czasu - ile „żyć” ma człowiek?* (2015), *Meandry poznania: mądrość, głupota i „trzecia kultura”* (2016), *Binarny model przemian cywilizacyjnych - społeczeństwo „nie-wiedzy”* (2016).

Dużym obszarem badawczym obejmującym kwestie edukacji i wychowania w aspekcie filozoficznym i socjologicznym (filozofia i socjologia edukacji) są publikacje: *Nauczyciel i jego antyśrodowisko - rozważania z socjologii edukacji inspirowane myślą Marshalla McLuhana* (2003), *„Zapotrzebowanie” edukacyjne współczesnego społeczeństwa (wybrane problemy socjologii edukacji)* (2004), *Klasa społeczna rodziców a wybór aspektów przedmiotowych i podmiotowych technik wychowania dzieci (M.L. Kohn i A. Toffler)* (2004), *Pedagog jednej czy wielu dróg: dokąd nas prowadzi Sokratesie?* (2005), *Jan Paweł II – dydaktyczny aspekt autoironii* (2005), *Aktywizacja studentów w czasie zajęć jako wyraz humanizacji i*

demokratyzacji procesu nauczania w szkole wyższej (2006), *Praca i edukacja a przemiany cywilizacyjne. Wybrane problemy socjologii pracy* (2007), *Wyzwania edukacyjne ponowoczesnego społeczeństwa* (2007), *Język, który myśli nami, czyli jak osiągnąć wieloznaczność w dyskursie pedagogicznym* (2008), *Upbringing to Freedom and the Problem of the State School Compulsion (Libertarian Considerations)* (2008), *Wilhelm Dilthey (1833-1911) i jego poglądy filozoficzne dotyczące kwestii wychowania* (2008), *Upośledzenie kulturowe dziecka wiejskiego a wyzwania ponowoczesności. Zanik socjologii wsi* (2009), *Od kaźni do resocjalizacji – produkcja zdyscyplinowanych ciał (inspiracje z Michela Foucaulta)* (2010), *Влияние системы образования на формирование общины. Школьная система белорусского меньшинства в Польше* (2017 – *Kształtowanie wspólnoty poprzez system oświaty. Szkolnictwo mniejszości białoruskiej w Polsce*).

Prace, które można zakwalifikować jako *sensu stricto* dotyczące samej refleksji nad filozofią (metafilozofia) obejmują następujące artykuły: *Zachęta do filozofii (w setną rocznicę powstania Polskiego Towarzystwa Filozoficznego)* (2004), *Wpływ pogranicza na rozwój filozofii* (2005). Refleksja etyczna obejmuje artykuły: *Business Ethics and Its Historical and Social Conditions: Should "Greed" Be Limited? - Etyka biznesu i jej historyczno-społeczne uwarunkowania: czy ograniczać „chciwość”?* (2012), *Adam Smith: podział pracy i jego konsekwencje etyczno-społeczne (użyteczność czy racjonalność?)* (2015), *„Bezstronny obserwator” Adama Smitha a neutralne kryteria oceny w etyce społecznej* (2016).

Publikacje obejmujące tematykę, którą należy zakwalifikować jako filozofię bezpieczeństwa to: *Zniesienie wojsk regularnych jako warunek wiecznego pokoju postulowanego przez Kanta (postulaty i realizm)* (2013), *Stopień jawności i tajności życia społecznego a bezpieczeństwo (nielojalny fortel erystyczny argumentum ad secretum)* (2014). W monografii współautorskiej *Nauki społeczne wobec problemu bezpieczeństwa (wybrane zagadnienia)*, przygotowałem obszerny rozdział drugi, pt. *Filozofia a nauki o bezpieczeństwie*, który obejmuje cztery podrozdziały: *Fundamentalny charakter myślenia filozoficznego a praktyka społeczna; Logiczny i dialektyczny model poznania – korzyści dla nauk o bezpieczeństwie; Modelowanie przemian cywilizacyjnych a bezpieczeństwo społeczeństwa „nie-wiedzy”; Etyka w perspektywie nauk o bezpieczeństwie*.

Do publikacji, które swoim zakresem obejmują zagadnienia socjologiczne, głównie w aspekcie teoretycznym (można to również zakwalifikować jako filozofię społeczną) zaliczam: *Zanik pokolenia – dlaczego jesteśmy ciągle młodzi? (szkice z socjologii przemian społecznych)* (2006), *„Społeczeństwo w ruchu” – turystyka*

i rekreacja jako podstawowe wyznaczniki stratyfikacji społecznej osób niepełnosprawnych (2006), *Stereotypowy obraz Białorusinów w świadomości młodych Polaków z obszarów przygranicznych wschodniej Polski* (2009), *Spółczesność „post factum” a wyzwania przyszłości. Turystyka jako symbol współczesności* (2009), *Membership to aged group – has the category had a sense yet? Youth as the “transparent” social category* (2013), *The uncertainty and the mechanisms of rising of sociology (the request and the order)* (2015).

Badaniom nad wspólnotą i społeczeństwem zostały poświęcone następujące publikacje: *Look as the Power - Visualization of Society* (2009), *Rewolucje a nowe (starych) ruchy społeczne. Próba diagnozy niewiedzy społecznej – Europa vs. Islam* (2009), *The Twilight of the National State – Searching of the New Identity* (2009), *Policy and the national minorities in Poland. Social and philosophical aspect* (2015), *Общность – неосознанная потребность человека* (2017 – wersja w języku polskim – *Wspólnota – nieświadomiona potrzeba człowieka (Tönnies, Plessner, Bauman, Maslow) – 2017*).

Poza opublikowanymi dokonaniem na mój dorobek składa się czynny udział (wystąpienia) w konferencjach naukowych. Wygłosiłem referaty na siedmiu konferencjach zagranicznych (Ukraina, Białoruś, Rosja) oraz na trzydziestu dziewięciu konferencjach krajowych o charakterze międzynarodowym i ogólnopolskim, a w dziesięciu byłem moderatorem lub uczestnikiem dyskusji plenarnych. Ponadto byłem organizatorem pięciu konferencji: w tym dwóch międzynarodowych (*Geneza państwa a problem filozofii politycznej – 2011, Krytycy demokracji – 2006*) oraz trzech ogólnopolskich (*Wojna i bezpieczeństwo militarne. Perspektywa teoretyczno-metodologiczna – 2016, Praca – Etos – Wychowanie – 2006, Pedagogiczna inspiracja w nauczaniu Jana Pawła II – 2005*).

W ramach badań statutowych realizowałem program badawczy jako kierownik tematu *Badania nad kryzysem wspólnoty i społeczeństwa* (2013–2015) oraz badania własne w temacie *Rewolucje a nowe ruchy społeczne* (2007–2011), finansowane przez MNiSW. Byłem też wykonawcą w badaniach statutowych nt. *Polska i jej pozycja w świecie – aspekty polityczne, kulturowe, prawne i społeczne* (2012).

Odbyłem dwa zagraniczne staże w 2013 i 2017: zagraniczny staż naukowy w Katedrze Prawoznawstwa, Socjologii i Politologii na Państwowym Uniwersytecie Pedagogicznym im. Iwana Franka w Drohobyczu na Ukrainie – badania nad wspólnotą i społeczeństwem; zagraniczny staż naukowo-dydaktyczny w Katedrze

Dyscyplin Społeczno-Humanistycznych i Prawnych na Wydziale Humanistyczno-Ekonomicznym w Państwowym Uniwersytecie Technicznym im. P.O. Suchowa w Homlu na Białorusi – badania nad systemem szkolnictwa i procesami integralności wspólnoty (mniejszości narodowe).

Od 2009 roku jestem zastępcą redaktora naczelnego rocznika naukowego „DOCTRINA. Studia społeczno-polityczne” (pismo z listy B MNiSW – 9 punktów), z którego redakcją jestem formalnie związany od jej początku, tj. od 2004 roku (Międzynarodowy Przegląd Humanistyczny „DOCTRINA”). Byłem również redaktorem tematycznym w pismach naukowych: „Rozprawy Społeczne/Social Dissertations” (2011–2012), „Secretum. Służby specjalne. Bezpieczeństwo. Informacja” (2014–2015).

Jestem od 2007 założycielem i aktywnym członkiem oddziału Polskiego Towarzystwa Filozoficznego w Siedlcach (skarbnik), w ramach którego działalności wygłosiłem kilka referatów, m.in. *Przeciw wspólnocie. Dlaczego warto bronić społeczeństwo?, Czy zrzuciłbyś grubego faceta z kładki? – dylematy moralne i zagadki filozoficzne*. Ponadto jestem członkiem Siedleckiego Towarzystwa Naukowego (kierownik sekcji filozoficznej), a od 2017 członkiem Białoruskiego Towarzystwa Filozoficznego - Oddział w Homlu.

Od 2004 roku działam aktywnie w Komitecie organizacyjnym Olimpiady Filozoficznej (byłem w latach 1985 i 1986 jej laureatem szczebla wojewódzkiego). Również byłem twórcą i opiekunem Koła Naukowego Filozofów na Akademii Podlaskiej w Siedlcach w latach 2004–2010. Wygłaszałem wykłady na tematy związane z filozofią i socjologią wśród słuchaczy Uniwersytetów Trzeciego Wieku oraz wykłady okolicznościowe dla szkół, instytucji, stowarzyszeń oraz dla więźniów zakładu karnego (*Filozofia zaczyna się w tym sezonie w więzieniu: ku wolności*). Brałem udział w wielu debatach i wywiadach radiowych, prasowych czy telewizyjnych, głównie jako filozof polityki. W ramach działalności popularyzatorskich nauki przez wiele lat (2013–2016) prowadziłem bloga „Solilokwia Kality” na tematy filozoficzne oraz na portalu „natemat.pl” (społeczeństwo i polityka).

Z praktycznych moich osiągnięć można wymienić to, że byłem współtwórcą i głównym konsultantem *Kodeksu etyki zawodowej pracowników administracji (UPH)*. Ponadto mój artykuł *Zanik pokolenia a edukacja w niepewnym świecie (społeczeństwo jedności)* został wykorzystany w periodyku metodycznym dla nauczycieli „Meritum” 1/2018.

C. Chmiński.